

ШЫН

СОВЕТ ЭВЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИК ПАРТИЯСЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ
НЫЗЫЛ ХОРАЙ КОМИТЕТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ
ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХОРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1957
ИЮНЬ
30
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 129 (3841)
Өртөө 20 коп.

Бастың чуртувуста (1 арын).
Учтутуң болгаш отчөттүң чаңгыс-ай
төпчүткөн системасы (1 арын).
Шилип кезерин эгелөөн (1 арын).
С. Белоконов. — ССРЭ-нин Агаар Фло-
дунуң Хүнү (2 арын).
Ю. Дамдамай. — Чаа өрөңдөлгө чыгында
өл чөптөстөрүн чалылар (2 арын).
Д. Алексеев. — Шахтерлар ортузунга

культура-массалык ажылды күштедирер
(2 арын).
Чечен чогаалдык булуң (3 арын).
Мурнакчы шахтер Николай Намдак
(3 арын).
Аниматтарның болгаш студентилериниң
VI Бүтү-делегей фестивалының өстафета-
зы Улан-Баторда келген (4 арын).

Нациялар дем-каттыштырылганын
чурттарының премьер-министрлериниң
конференциясы (4 арын).
Президент Эйзенхауэрниң паралага кон-
ференциясы (4 арын).
Л. Солоникова. — Анык түрөстөр-
ниң дөртүкү өстафетасы (4 арын).
М. Подлючников. — Машиналар бо-
лган кижилер (4 арын).

КУКУРУЗАНЫҢ БЕДИК ДҮЖҮДҮН ӨСТҮРЕР

Чоннуң кижилер бурзуңга оонаштыр
өст, сүт болгаш саржам бүтүрер талазы-
биле Американың Каттышкан Штаттары
өн чоокку чылдарда чедер—деп Совет Эви-
лининиң Коммунисттик партиясының сал-
ган сорулганын күтсөдир дөң бистиң
чуртувуста бүтү үчүстүң шимчөөшкенин
хүн-бүрү улам калбарып турар.

Салдырган улуг сорулганы чедип алы-
рының шийтирилг чүдүлгөдөгү бирээ-
ни колхозтарга болгаш совхозтарга ма-
дык чөм сүтүн быжылгаары, шийтинин
мад ажылында элекшындыг анык-бүтү,
бедик хоолуугу кеңири белетээр бол-
тур. Маңа кукуруза ышкан ыңдыг эң
унелиг культура улуг ролдуг болуру чу-
гаажоо.

Бистиң областың колхозтарында бол-
гаш сорулганы кукуруза тарылгазы
эрткен чылдарга бодаарга бо чылын
эзген калбарган болгаш организастыг
эрткен. Чөөн-Хемчик район кукуруза та-
рылганын планын 126,9 хуу күтсөт-
кен. Оң ышкан Улуг-Хем, Каз-Хем, Тес-
Хем, Базагайга районнар кукуруза та-
рылганын планын база эки күтсөткөн-
дөр. Оң-биле чергелештир бо чылын
Танды, Барыин-Хемчик ышкан кукуруза
тарылганын планын күтсөткөн рай-
оннары демделээр черек.

Иңчаарга кукурузаның чүгө тарып-
төөс, а база өстүрер черек дээрин билдир-
гил. Тарылга—кукурузаның ногаан ма-
санының болгаш мочактарының бедик
дүжүдү дөң демселдиг чүгө баштайгы
үс-чазасы болур. Ам колхозтар, совхоз-
тар болгаш МТС-тер тарылгаларың
ажаалганын канчаар организастаандан
ажыл-хөргөң чедишкенин хамзаар-
жыр апар.

Каз-Хем районунуң «Октябрь 14 чы-
лы», Мологов аттыг колхозтарында ку-
курузаның чыгай үнүгү үчүп турар
болгаш эки ажаалганын чөрдүп турар.
Биланга колхозтуң кукурузачылары
култывастаанын эгелөө. Оң-биле
мады суперфосфат, калийлик дус дөң
ышкан минералдык удобрениелер-биле
немелде чедишкенин чөрдү берген.
— Өй-шаңда култивастаанын чөрдү
руткан үчүстөктөргө кукуруза үш метр
чедир белди үер болгаш гектардан дөрт
чүгө центнер чедир ногаан массаның дү-
жүдүн ай болурун эрткен чыдаңг
практикасы көргүсөө—деп колхозтуң агро-
ному өш И. Агапов чугаалап турар.

Иңчаала-даа кукурузаның бедик дүжү-
дүн өстүрүп алыры дөң демсел бүтү-
ле черлерде бир дөң чөрдөй турарын
демделээр черек. Чаа-Хал районнуң ап
көөргө, ында колхозтарын дарталары
болгаш Чаа-Хал МТС (директору өш
Стихарева, кол агроному өш Агальцев)
кукурузанын ажаалганын сатып сал-
байн туралар. Кукуруза чаа үчүп оту-
рда илтирээр, бөк-үнүштерин аштап
арыгаар, суггарар, одурулар аразын
үдүрүлүп дөң ышкан кемчелер чо-
рутуунай турар. Механизация күтү-
биле одурулар аразының сайбардыла-
зын чедишкенин чөрдүлери хандырар
тарылганын дөрбөлчүнээр арганын Чаа-
Хал районда барык чорутпаан. Бо чөрдү
чүгө ажаалганын бергедерил өвөс, харын
дүжүтүң кукурузаларга чедирер апар.

Кукурузаны тарып каан соонда чыга-
гар үчүп турар ышкан дээр хөң-биле
оң тарылга боюлга ажаалганын сатып
салбайн одуруп бээр эрткен чыл-
дарың практикасының багыт түнелдер-
ин бо чылын чүгө Чаа-Хал өвөс, өскө-
дө районнарда катаптап турар.

Шилип кезерин эгелөөн

БӨК-ЧЫРАА. (Телефон-биле). Улуг-Хем
районда Ленин аттыг колхоз бо чылын
мал чөмгө 30 муң центнер сипен
белетээр планын. Бо чүгүлө багында
ажылында колхозтуң бедиктеги бал айы
болгаш ажаалдык баштайгы хүннери
илереткен. Колхозтуң даргазы өш Кочу-
тун редакцияга динияткаан болза:

— Сипеннин үнүгү бо чылын дески
өвөс болуп турар. Моон орайттарга си-
пениң чөмүр шымары нудулар, а чо-
дур өйдүе ажаап алырга оң малга хоо-
туу бедик болур. Мою барымдалааш
бистиң колхоз июнь 28-те сипенин шилип
кезерин өгөйлө берген. Бөк-Чыраада 2
аыт машиналарын кирген, а Шангыт-
тың-Арыгда 19 кижиле хал калымыларын
кестирип турар.

Күш-ажылдың организастыг багыт
өвөс тургустунган. Ажылдың бүдүрүгү,
эки шымары дөң чарыш кижилер бурзуң
улам сорул килерип турар. Хүннүн баш-
тайгы чартында белин одурулар Эрзмаа
2 гектарында, а Калбаз-оол 2,5 гектар-
ын сипенин дескенин, мынд мурнак-
чылар сипен шөлдөринде кий. Колхоз баш-
таар чери чоокку хүннере 5 аыт маши-
наларын, 2 тракторларын болгаш хол

Ам кукуруза тарылгаларының ажаал-
ганында бүтү ажылдарын бедик шынар-
лыг чөрдүлериң чүгүлө үзү. Бисте
бар машиналарын, кадрларын ап көөргө,
бүтү колхозтар, совхозтар болгаш МТС-
тер тарылгаларың ажаалганын тала-
зы-биле ажылдарын өй-шаңда чөрдүп
шыдаар. Айтырып болза чүгө бар арга-
ларын ажал-агылжың дү-биле ажаалла-
рында болуп турар.

Сөөлгү хүннере чедир агаар-бойдус-
тун байдалы бир өвөс шынгың демсел
чорутпаан черлерге культурулуг үнүштер-
ни бөк-үнүштер баскырады бээр арганы
болдурган. Кукуруза тарылгаларында
бөк-үнүштерин ууткаар демселди
ажыл-агыл бурзуңга күштедирер,
ылаңгыя ортумак болгаш чың, иликтер-
биле иликтөөшкенин база култивастааш-
кынын болгаш чер-чөрдүн байдалында
таарыштыр өскө-даа хемчелерин чө-
рудары чүгүлө.

Кукуруза кандашкында үдүр быжыг
туруштуң культуруларын бирөөн. Иң-
чаала-даа бистиң областың байдалында
оңу суггары негетинип турар. ың-
дыг турбулза, бо чылын областың рай-
оннары суггарың черге кукурузаның бүтү
тарылганын чүгө 32 хуу хиреңиң та-
раан болгаш тарылга соонда баштайгы
өзгөчөгө чүгө 80 аыт гектары суггар-
ган чөрдү кукурузаны өстүреринче чо-
гуур кичөөңгөй ам-даа салдымын тура-
рын айттып турар. Кукурузаның суггар-
тынын болуу-ла черлеринде тарылгалары
өй-шаңда суггарыңа чүгүлө күштү
эвеледээр, үнүштерге немелде чөмүл-
дигелерин чөрдүлери эргөжөк чүгүлө.

Кукурузаның бедик дүжүдү дөң дем-
селдиг хөргөңгө улуг салымынын ком-
сомолчулар болгаш аныктар килер
ужураг. Кукуруза өстүрер талазы-биле
комсомолчу-аныктар эволюциянын ажы-
лы күштедирер, оларга быжылган
үчүстөктөрдүн ногаан массаның болгаш
мочактарың элекшындыг дүжүдүн алы-
рында бүтү байдаларын оларга түртүгүп
бөөри эргөжөк чүгүлө.

Кукуруза тарылгаларының ажаалганын
ышкан талазы-биле бүтү ажылдарын дүгөн
болгаш бедик шынарын чөрдүлери механи-
заторлардан дык хамзааржыр. Кукуруза
ажаалганында агрегат бүртүрү ийи өзгөчө-
дө, үзүктөлүшкөн чөккө ажаалдап турар
кылдыр ажылды организастаар черек.
МТС-терин, колхозтарын, совхозтарын
агрономдарың күтсөткөн чүдүлө, ку-
куруза шөлдөринде доктаамал барык,
үнүштерин байдалын хынаар, күш-ажыл-
ды шын организастаар, техникаын бедик
бүдүрүчүлүгү ажылдар талазы-биле ме-
ханизаторларга болгаш колхозчуларга ду-
залаар болур.

Кукурузаның бедик дүжүдүн өстүрүп
алыры дөң демселдиг шийтирилг үзү
келген. Партия, совет болгаш көдө
ажыл-агыл органының удурутчулары,
көдө ажал-агылдың тускай өртөм-
нилерин ө демселди шын башкарып,
удуртуп күтсөткөңгө. Эң унелиг культу-
ра болур кукурузаның ажаалганын хына-
чалыг болгаш ынакшындыг чорутпаан,
колхозчулар, совхозтарын болгаш МТС-
терин ажаалкачылары, көдө ажал-
агылдың тускай өртөмнилерин кукуруза
тарылганын бүтү шөлдөрин бедик дүжү-
дүтү алыры хандырар ужураг. Оң
дөргө шийтинин мал ажылының чөм сүтүн
шынгыны быжылган, оң баш санын
өстүрерин, продуктулун дык бейдери
хандырарыңа чугаажоо дузалаар.

кадырларын эзген аш кижилерин сипен
шөлдөринче немей үндүрерин белет-
кеп турар.

БАЖЫН-АЛАА. (Телефон-биле). Чөөн-
Хемчик районда «Искра» көдө ажал-
агыл артың эрткен чылын мал чөм
белеткээринин планын областың колхоз-
тары мурван күтсөткен.

Сипенин малга чөмүр, эки үдө белет-
кеп алыры чүгүлө. Иңчаанга мал чөм
белеткээринин планын чүгө сан талазы-
биле өвөс, сипенин бедик хоолуугу но-
гаан шынарыңа база улуг кичөөңгөй
салыр черек. «Искра» колхоз мал чөм
белеткээр ажылды июнь 25-те эгелей
берген.

Дөргүдө Дамдыччантың удурутканы
бригадада 2 аыт машиналарын аңгыда
хол калымыларын 13 кижиле бар, оң хи-
ре күштүг бригада Эрээндө база ажаалдап
кирген, оларын Чамыңг эки удурутуп
турар. Чамыңгын Чал-Орунта Шыра-
птын сипен белеткээр бригаданы база
ажаалдап килерген. Колхозтуң сипен
шөлдөринде күш хүн-бүрү улам-на не-
жеш турар.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

★ ★ ★

Узбек ССР. Ташкентиниң консер-
ва заводу чаа дүжүтүң каттары
болжазырады эгелөө. Моорган
чуртун алы-бүрү хоорайларыңче
он-он муң лааза көкөкт өрөм-
лери чүдүрүп чөрдүп турар.
— Улуг Октябрьниң дөргөн чы-
ла оюн бидүргөңгө коллектив чыл
планын хуусаа бегинде күтсөдиг
ужуражыр деп шийтирилген.

Чурукта: комсомолду Х. Пулат-
ходжаева чымыс чөмүлде ажаалдап
тур. Эңгөк нормазын ол 120—125
хуу күтсөдиг турар.

Фото Г. Пунаев биле Р. Шамсу-
диновту.

СЭТА-ның фотохроникасы.

Новосибирск ГЭС-тин шлюзу ажылда кирген

НОВОСИБИРСК. Новосибирск ГЭС-тин
тудуунуң өң талазы эрип байырлаалыг
болгаш хөтүлүг кылдыр көстүп турган.
Июнь 27-де ол чериниң шагы-биле 4
шак турда шлюзтуң шунту үш камерла-
рының суг долдурүшкүнү эгелөө. Кан-
чаар-даа аажок улуг бетон котааннар
удуа-дараалаштыр долдурүп турган. Ады-
кы канал талазында суднолар флотили-
зы чоокшулап келген. Өңгү туратарың
«Александр Невский», «Перевал», «Пуш-
кин» деп парохоттар, теплоходтар бол-
гаш катералары база келгилер.

Шлюзта өзгөчөгүн техник Иван Болдуй
өзгөчөгүн. Обдуң чаа үнү-биле чоруттар
баштайгы судноларын орун ажылдар
чугай алар чөрдүн беш харыг ол
анык тускай өртөмнү олга оонашкан.

Шлюзтуң суг шыгжамырыңа дөрт
коробльдерин килериптир муң-муң но-
во-сибирсктер база туудулар адм-
шаскаашкыны-биле уткааннар.

Новосибирск гидробидиринин чаа суг
орун-биле баштайгы корабльдер чедиш-
кенин эрте бергенер. Күш-ажылды
алдырып тилгелдөгү тураскааткан бай-
рыгын митинг суг дажырының үстүгү
капалының өрөк кырыңа болган.

Учөттүң болгаш отчөттүң чаңгыс-ай төпчүткөн системасы

Учөттүң болгаш отчөттүң чаңгыс-ай
төпчүткөн системаның системаның
башкарынын системаның өдө тургузары-
биле холбаттыр учөттүң болгаш ста-
тистикалык чаңгыс-ай төпчүткөн система-
зын тургузары, отчет кылырын кылы-
ры болгаш бөдүрүлгө, оң бүтү ажал-
дашкынын механизаторлар эргөжөк чу-
гула деп ССРЭ-нин Дөң Советинин чеди-
ги сессиясында өш Н. С. Хрущевтиң илет-
кенинде айткан.

Учөттүң болгаш отчет кылырын
төпчүткөн системаның техниктиң суур-
биле хандырар төлөдө, эвеледешкен рес-
публикаларын болгаш үчүстүгү улуг
болгашын статистикти эргелдеринин
чанынга машина-саналга станцияларын
организастагыларын Төп Статистика Э-
гелелинге (ТЭС) ССРЭ-нин чааа дааскан
турган.

Учөттүң болгаш статистиканың чаң-
гыс-ай төпчүткөн системаны тургузары-
ның сорулганын канчаар боттанырып
турары? Машина-саналга станцияларын
организастаар дугайында чазыткыш ший-
тири канчаар күтсөткенин турары?
ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлгөңгө чы-
нында Төп статистика эргелелингиң на-
чалыгы профессор В. Н. Старовскийге
СЭТА-ның корреспондентиниң мынд ай-
тырыларын салган. Оң айтырылгарга ха-
рышкан, өш Старовскийниң чугаалааны:

— Учөттүң болгаш туудуң удуру-
тууң эри хевари турда учөттү бол-
гаш статистиканы организастаарында
улуг чөптөстөр турган. Оң чөптөстөр
за статистикти отчеттар кылып килер
чорукка хөй дамырал холжаалар чүгүлө
турганын база отчет кылырын бол-
дунга болгаш өгө үчүткө артык чүгүлө
дерин бар бөдүп турганы болур. Күрүнө
статистиканың организастаарында аңгыда
отчет кылырын энежөк хөй санын

Ленинчи комсомолдуң кыйгыры-биле

Күр черлерин ажал-ишчилерин дү-
жүтү чидирг чөккө база дүргөн ажаап
алырыңа дузалаар дугайында ВЛКСМ
ТК-ның кыйгыры аныктар бедик кө-
дүрүлүшкүнүг уткааннар. Чер болганда,
бүдүрүлгө, өөредилге черлеринде күр
черлерин шийтгөдиг алырын районна-
рыңче чөрдүр отрядтар, бригадалар тур-
густунуп турар.

Комсомол хуралдарында, комсомолдуң
райкомнарыңа адрестан билдиринишкени-
неринге оолдар, кыстар тараа дөң деми-
селге килерипте боттарының илет күтсө-
диг дугайын чугаалап туралар.

«Дүжүт ажаап алырыңа күр чер-
леринге дузалажыр дугайында ВЛКСМ ТК-
ның кыйгырын улуг кичөөңгөй-биле
ножчаан мен. Мен өскө-даа өш-өөрлөр-
биле калы кайы-даа районче үнүштерин
күзөп тур мен. Бергелерде көртүлүп тур
мен» деп, Риганың вагон кылыр заводу-
нуң анык ажылчыны Леон Миллер би-
жип турар.

Толдириниң паровоз септээр заводу-
нун бир чөмүл болган аныктар хуралында
сеслер Лаврентий Хубашвилиниң сөс ал-
гаш чугаалааны болза:

— Эрткен күзүң Грузияның ийи муң
ажыг оолдар, кыстары күр черлерин
дүжүдүн ажаап алырыңа килериптер.
Күр черлерге удатпас база изиг-тулук үе-
келер болгай. Иңчаанга бистериниң кил-
жир бурвус ол ажаап алымыңа кир-
жир аас-кежиктиг.

Оң бүдүрүлгөңгө чүс ажал анык па-
триоттары күр черлеринге барып дуза-
лажырын шийтирелер. Оларын ара-
зында бызаңчылар Владимир Кочашвили,
Сергей Джугели болгаш өскө-даа бар.
Грузияның көдө ажал-агыл институту-
нуң студентилеринде чүс-чүс билди-
ринишкенин келген. Оларын аразында
ВЛКСМ ТК-ның «Чаа черлерин шийтгө-
диг алганы дөң» деп черек демдөтери-
биле болгаш хөдүлүг бижиктер-биле
мандатырган Гурам Хандирава, Роберт
Айвазов олар бар.

Күр черлерге Москваңг Тимирязев
районнуң өөредилге черлериниң студент-

лери эрткен чылын алдарымын-биле ажал-
дааннар. Көдө ажал-агылны мелинла-
гарынын болгаш электростанцияларын
институтуңуң 500 ажыг студентилери
комбайнерлерин болгаш трактористерин
эрткен чедип алырын күрчүлгө
өөргөткөн. Күр черлерге комсомолчулар
дүжүт ажаап алырын 120 агрегаттар-
ының ажылын башкарып чөрдүлөр.
Казахстанче айтканыңарыңа К. И. Ти-
мирязев аттыг көдө ажал-агыл акаде-
миязының, суг ажал-агылның инженер-
лер институтуңуң студентилери боттут
белеткенин туралар.

Аниматтарны патриоттуг чүгүлө
дугайында меделер чурттуң бүтү чер-
леринде көш турар. Ташкентке көдө
ажыл-агыл институтуңуң студентилери
боттарының 350 төлөлектелерин чөрдү-
лөр. Орел областа бүдүн чартык муң
анык оолдар, кыстар чөө районна-
рда хаштар деп туралар. Орелдуң педагогика
институтуңуң төөгү-филологияны ийги
күрүңүг студентилери бүдүн шалыпчы
бригаданы тургузуп туралар. Горький
хоорайдан болгаш областан Казахстанче,
Алтайге, Новосибирск областа айтканы-
тарын күтсөткөн ам белин 12 муң би-
лиринишкенин келген.

Эрткен чылын Бугавай областа бир
муң хире анык новгородчулар ажаалда-
нар. Ам ынаар баарын күтсөткөн оң-лаз
хөй. Ирак-уаак орунче Мордовияны
чүс-чүс оолдар, кыстары белеткени бер-
генер. Республиканың Рузавка, Арда-
тов болгаш өскө-даа хоорайларын
аныктар айтканыңар. ВЛКСМ ТК-
ның кыйгырын Воронежтиң аныктары-
ның ортузунга база чугаалажып көргөн.
Воронежтиң көдө ажал-агыл, педагогика
болгаш медицина институттарының,
экскаватор заводуң ажылчыларының
университетинин болгаш өскө-даа өө-
редилге черлериниң студентилеринде бол-
гаш даарыныла фабриканың база бүдү-
рүлге черлерин аныктарыңа баш-
тайгы чүс-чүс билдиринишкенин кирген.

(СЭТА).

Бүтү-эвеледиг көдө ажал-агыл делгелгенинде «машинча туудушкуну» деп
павильон.

СЭТА-ның фотохроникасы.

Ровно область. Березовск рай-
онун Тимоненко аттыг көдө
ажыл-агыл артының бызаа ажаал-
чы О. Н. Григорчук бичи мал-
ларын кызымак ажаап турар. Оң
ажал турар болуу бызаалары
бирээ-ле хонукту. 700—800 грамм
немелде дөңдөй болуп турар.
Чурукта: О. Н. Григорчуктуң мал-
ды чайгы лагеринде бызааларын
хынап көрүп турар.

Фото А. Платоновту.

СЭТА-ның фотохроникасы.

Көдө ажал-агыл хроникасы

Казахстанда уксаа экиндериниң казак
эртэр-жеринөс уксаалыг чаа хөй алды-
ган. Оң хөй болза дагыл черлерин өскө-
даа шак ыңдыг уксаалыг хойларында
болчуг дүжүрү-биле ыгалдыг.

«Запчасть» деп пензе завод төртүр да-
гааларын бөдү-биле тургузарыңа таар-
ымчалыг батарея кезектерин кол-
струкцияны калба-биле үндүрерин ший-
тгөдиг алганнар. Заводтуң конструктор-
лары кезекке бүртүгүң деңизин 380
килограммга чийеткенин.

Бубанын хөй-ниитини сугрулгү се-
лекционер А. Ф. Бучинскийниң ажал-
чорудулажынын 35 чыл оюн демделеп
өрттөргөн. Оң өртөмнүн кылын үн-
дүргөни такпын чаз-чаа сурттары
чурттуң мурнуу чүгүңгү селекционер-
ринге удурутпа бөш турар.

Ставропольдуң Петровский районда ка-
дарчыларын өөредилге курстары тургу-
туган. Хөй ажаалдының ол курста-
рында чеди болгаш ону классарын
150 хире доозучулары өөргөн күтсө-
диг илереткенин.

(СЭТА).

Орел облазында баштайгы шахта

БОЛХОВ. (Орел облазы). Болховтуң
сонгу-барыны талазында городок дээр
сууртуң чоок кызында Орел облазында
баштайгы шахтаның тууду өгөлөө. Шахта
«Ленинград» деп атты тывыскаан.
Бүдүн чартык ай болгаш ол шахта ода-
лага хөмүрү бериптер.

(СЭТА).

Учөттүң болгаш отчөттүң чаңгыс-ай төпчүткөн системасы

дооступ турар. Саналга машиналарын
ажылдар операторларын белеткээр доос-
туп турар. Машина-саналга станцияла-
рын организастаарыңа болгаш ажаалыңга
эргөжөк чүгүлө ажал-хөргөңгө дөңдө-
дөр. Машина-саналганың анык-бүрү 2
муң хире машиналарын чер-черлерге чо-
дурт чорутуула.

Б

ЧЕЧЕН ЧОГААЛДЫГ БУЛУН

Шынчы бис

Өндүр башкы Ленинни
Өөрөнүр дөн чагыларын,
Чыгын кылган пионерлер
Чыгын чараш четте дег бис.

Шылгадан оруун эрттип,
Шылгадан чаалап алган
Хавыяны комсомолдун
Хавыш дивес салган бис.

Ажы-ишке кезе дитир
Алдарымыш ишкымыс бис,
Амыр тайбын чуртталган
Адымынга чедирер бис.

Тургузучу ижвинистин
Тугун белин кыскапкан —
Коммунисттик партияга,
Контугу кына, шычы-даа бис.

В. ЗРЕНЧИН.

Эртен эрте

1.

Карангы даң кегези
Бажарып чег берген.
Мөөрүз сыннар сартериден
Мөңгүн хааа тереп келген.

Дүнөн хонган күштөр шунту
Дүрүрүп жүтү агызыннар,
Улаваанда колхозчу суур
Эйгузундан оттуу келген.

Кажааанда ижестерин
Саагчылар сааи берген.
Битонварже бутан сүтү
Биз-уруг кемчөөн турган.

2.

Айыраң шынык чайгы черде
Алдын херел ойбай берген.
Дээш Москва өтүтү үнү
Дегем чуртга тарап үнгөн.

Уруг туткан зыттыг ашаа
Сууруң ийген беле шынаш,
Узун-Сайыр аксындыа
Сүтүн алган, чоруткан.

Хашоон, сараат белин турар
Халбаң десаа нотаан шыкка
Чынаан долу колхозчулар
Мрдыг-шоорлуг тутушканнар.

Улут үлө кылыччы
Уран-шевер бизинчи
Кызыл бистиг бадылары
Кыгырттайдыр ырамыншаа.

Чайгы хунуу колхозчу чон
Шак-ла ынааар уткуу алган,
Далай, хемниң чалгын шыкш,
Тайбын ишке хайып берген.

Н. ТЮЛЮШ.

Моортай биле ыт

(Басна)

Гитлерий фашисттик элекчилерге
ууру тулук турган француз пар-
тиоттар, гитлерий генерал Шней-
пельге чагыртас бис деп турар.
(Солундан).

Сирттерер бөртүндө нас демектиг,
Шилдигер арында көк сорбугут,
Мондугут ыт чедип келген:

— Моон сондур менне чагырттын,
Мени дымнаар сен, билип айт—деп,
Моортайын көсөй берген.

— Дайынаар болуп чоран-даа бис,
Дайынаар болуп артур-даа бис,
Мен-не сени тобас мен — дээш,
Моортай аажок дашыпкан-дыр.

С. СЮРН-ОЛ.

Усинскийн чаагай оруу. Оруу кы-
лаш турар ажылчыларнын сасе-
гер халык чанында белин нотаан са-
аанда майгынаар агарып тургулаан.
Алаа ажалдан турган кижилер аажок
удуан, чүгө повар Марша эртенги даң
халааы өтөзүр-биле кады чөм беле-
ткен. Оң чанында терге кырыны
удуу чыткан бичин уруг оттуу келген,
хөмүй авааы дыка дүзүткөс-даа дээш
ынааш оожуму кончут ийлай бээр ту-
рган. Оттан чаптанчылар ырады чаптай
берген, шыныкы ситен кырычы ужу-
га берилген.

Оң соонда, дөрт чы эртенде, он
ажаа-биле кады Кызыл хоорайга көжүп
чедип келгенге өг-бүгө била ийи кыжы
немешкен. Оң дөргө, оларнын уруулары
Волода биле Валя-дыр. Аас-кежиктиг,
өртүшкүтүг не ажал-агайым-даа кылып,
урууларын-даа ажаал чөгөтүп турган.
Маршанын кыжары оңе топтап көрүп
олуруп-олуруп, ажаага-биле мынча
дээр турганнар.

— Хөжүй Маршанын кезеэин са-
мды дээр боор! Бүгү-ле ажалын кылып
чөгөтүптер кайдыр ийи. Арыг-силит
деп түзөтүн көрбөс бе!

Марша урууларынча көрөш, чүгө
өртүшкүтүг-биле хулушунуу каар тур-
ган. Кызыл-даа оң дүзүгө-даа кы-
байн чораны кончут таарымча чок чо-
руу чөгөтүлүп турган. Оң ажаа Степан
өг-бүгөдөн дөшп, кезеэин-не бажы-
ныдан чоруткан чиде бээр, а чамдыкта
дыка орайтай бергенде азырк чедип кел-
ген, өг-бүгө каржы дөшкүн чоруну
көртүшкүдөр аларган.

Марша урууларын удууу кааш, ши-
наа буртуу дымнааган, үш-хүн орту-
гуга чедир-ле ажаа манай ора, а ы-
наага ооу тендирившаан ажи-
кестүп келген, мынчаар алырын кончу-
тушуп өтөзүр:

— Сөз херөөн чок. Ажы-тоду чок ө-
сө кижы тып алган мен. Билингир-дыр

Ажылчы чон оглу мен

Эп өскөн кем болган эрим чуртум.
Эге шүгүм сени ырап, үнү тыпкан.
Эбес байлаан, дегем уауу сөскө шүткүп,
Элтиг, күштүг чонум-биле ырап чор мен.
Хөмг таалаа кавайыма чайгатырар
Хөөзүм сөстүң алаачым эвес болган,
Ажы-дунма найыралды алдаржытып
Аттыг-чарыг туудуларын тутуш чор мен.

Неман хем

Унун дургаар амдырал хаймын турар
Улут, чаагай оожум сугауг Неман хемниң
Дингизиниң, элениниң эриктири
Төрөөн черим — Улут-Хемни сагындарар.
Пассажирылар, бараан сөөрткөн пароходтар,
Парустарыг хей-хей хеме үзүткел чок
Өскөп, бадып шуужун турда, чүрөөк өөрүп,

Далай күжү дамы дөткөп, долхурган дег,
Тайбын иште улуум кирген — өөрүп чор мен.
Ала-чуртум кызыгаарын камтапкан,
Ажы-тодуг келер өйүн хулаанган мен.
Өртүшкүтүг чуртталганын, кезик чөжүм
Өндүр хуну — Коммунисттик партияны
Ажы-биле ханы туудун төртүткөн
Ажылчы чон оглу болган ырап чор мен.

О. СУВАНПИТ.

Өнүктүрер аразында төлүг чор мен.
Эриктири чуртталганын Неман хемниң
Эргин ынаа алаачым боп чурттап турган,
Улут-Хемни, Неманни мөөң чүрөөм
Угбашкы дег, төрөдөшүр йөрөө чор.

В. МОНГУШ,

содат.

Кара-Талдың бугазы

Фермандан шөйлүп үткен оруу мени
Белдир-Тайга баарында кеширештин,
Чоокта чаа-ла хуу чонун деи турган
Чоон дымтыг Кара-Талга кирип келди.
Халас агып бадып чыткан Торгалык суун
Кара-Талдың улут сайдан чире кыскап,
Кажанан бөөр калган, оңун сускап чыткан
Биз-Хавак көзүңчө четкен чыдыр.

Шапын хем дег, агым буга эриктирин
Чап-чаа үткен хаа, шеттик—үтүш каастан.
Чиргилчинин карак четкес чайгы хоуу
Чилдир нотаан торгу кеткен чалын кыс-ла.
Кызы-Хавак алдым, үстүг хоууларын
Кайтамчытыг байлаа тараа шыла алган.
Ортүзүчө өтүтүг кижы кире бөөрге
Оң чүгө херөөн көрүп хаадын ордум.

Т. КЫЗЫЛ-ОЛ.

ЦИРККЕ ЧОРААШ

Чазты биле Херемениң агымы дег,
Чажымдан-на танырым ыр театр доду.
Улатпаанда Оскар-оолдун цирк бөлүгү
Уур, бала олуп-солуп, ойноп үндү.
Оолчүк шаамдан кады өскөн чажыттарым —
Оңун биле Хенгит-оолду танып кагдым
(Чиге көрүп топтамышкан, холум чайдым):
Чинге демир кырын ортта самналылар.

Хөдүндө-ле болчуп орап хөжүм билген
Көрүчүлөр адым чаксап үдөп кады.
Шапын сарыг шаалаады дег дингизтеди.
Шаа ширини даамызымаар кокам безин
Рампанын оду мынаш чайнай берди —
Ырла дие чажам дивес шыкш болду!

Ю. ЮНЗЕГЕШ.

1. Рампа—сцена чырыдар сайылгааннарын көрүчүлөрдөн дуглаан.

С. КУДАШ.

Чаастыг дүне

Чаагай чыттыг хөжүг мөдүн дамыды дег
Чаастыг сууга бажы шымы дзылаан тур.
Чажымын кезек кескеш кыгыш, ол-ла дөраан
Чайгы дүндө база катал-сылер кээр.

Орайгаже ажыл кылган, човааннарын
Каракары, уйгузураш шимдини кээр.
Оожум суга хөзөй берген чалыг-даа дег
Каракары Чечек угбай удуу чадаан.

Бүргөт дүнигү оожум болган сугур чөжөм
Кадамын сөткөтүн чоп дүрөткөн
Канчал чөжөү үрөз ынааар соканым-даа
Бүгүдөи, кыжары билбес турган.

—Кырган кижы ажаа чырган чуртазын—дээш
Ак-көк баштыг Чечек угбай-тараажыга
Артели чаз бажык туткан, дозулап каан.
Кысыл өнүгүг чайгы хады чуксуп турган.

Баштайгы дүн Чечек угбай удуу чадаан.
Сөгжында—эрттип келген чуртталганы.
Чап-чаа туткан чырык, чыгыл, улут бажы
Шаанда шагда дүшкө безин кирбейн чоран.

Чалы кыстар найыралда тепкен дег
Чажымын ам-даа шымылларла дзылаан тур.
Чалы шымын кууаралын сагынмышкан,
Чечек угбай сөөлүг көжүп байырамын ол.

Шагда эрткен чуртталганы эргий кезип,
Сагыш-бодал кушкан шыкш ужуу турган.
Бодал шунту бажымын көзү йөрөө дзынэп
Кырган-даа улу-чылдын бербес болган.

Ажы-ишке чодурган холун сырташ,
Амдым кырган турар хөмг чок таалап чыткан.
Чажымын даажы ситген агаар оожум удаан.
Бодал шыкш чыста база төчү чок дег.

Орууудан очудурган. С. НАПИТ-ОЛ.

МАРИШАНЫҢ САЛЫМЫ

★ ★

ОЧЕРК

★ ★

дөн шыкш Марша база-ла ажаан ма-
нап турган. Мынчаа-даа Степанын ара-
галарын хөзөр чанын келген. Степан
өг-бүгөдөн бичин кааа чурттап тур-
ган, шуут чөжүг барган. Оң уруулары
ала чыкка чачыгып калган болган оң
дугайында бодаас-даа апарганнар. ы-
чан оларын өң улуу Кола он бир хар-
лыг, а Володамы он харлыг турган. Олар
некеен школага өөрөнмашкан, бажы
ажылыга дуулажып турганнар.

Бичингү ууун кезеэинде Марша
урууларын хөйлеп дараар азы уруула-
рын уктарын арган, дараагы хунути
кызылыг белекетинген урууларын
мында-хааа көрүп каап олургулаан. Бир-
де катал Коламы санын бодаагаан бо-
дип чадап каан. Алаа соонда ам-из көзү
айтырган.

— Авай, ончуктуг үрмек санын кан-
чар үзөтүр айтты берем.

Марша олаууну кыдыражып көргөш,
хулушүрөөн.

— Чок олгум, биайр шаам-биле дуу-
лап чоран мен. Ам ону бодап шыдаас-
ты мен. Мөөң билим-даа аргаак-ла
болгай олгум. Чүгө үш-ле класс доо-
кас кижы болгай мен.

Шынап-ла кезеэки школага кирип ал-
ган өөрөөнө канчал баар деп ол бодунуң
ныткыда болган. Оң агааа-ле ол
нондан чарылбас апарган. Ол уруула-
рын школага өөрөдир-биле кады күш-
ажыга база чачыгып турган. Кола
ил-кеч сөзүр, Волода чазанар ажы-
га ннаа апарган. Валя бичеэинден-не
ил-кеч, ала-сава чун, хен бажып да-
рамылгага өөрөнүп алган. Авазынын
ажыга мынаа уруулары дөшөп турган-
нар.

Марша Алексеевнана ам харыса-
галыг ажыл болуп акша шилчигелерин
кижилерин бажыныга чедирип бөзөр
датып каан. Бөжөн ажыг пенсионерлер-
ниң бажынаарын бир хунде безип, кижы
бүрүгү-биле сөткөтүн ханызындан чу-
галжып четитиптер турган. Бижиге
чыгып-чыгып сөс чамдыкта түдөн-даа
уналып алаар. Чамдык нивалиттер по-
тага чедип шыдаас апарган, Марша
Алексеевнана мынчап чагаан турарлар:

— Сен-не Марша оң-биле сүрүп кө-
рөм. Хонук хуусаа доостур дей берди.
Чамдыкта нивалиттер өскө чөжө кө-
жүп чоруй баарга арзеп билинмейн
баар. Марша ону-мынааа дилеп тып-
кан, шилчигелери чөгүр өйүндө шыкш
дей бээр.

Ол бодунуң дингизингү өздөк чоруу-
ды хоорайнын чуртталганынын хун-
дүйсүн чааап алган. Марша Алексее-
ва кыштың чыкылааа соогунда-даа,
чайын кийинде-даа, кууду турар чаа-
кында-даа-сумказын астып алган хоо-
райнын куудуларынча бо-ла чорутур.
Бөдүн бола-даа харысагалыг ажыл-
ды ол он алды чылдар дуртуунда ак
сөткөтүн-биле күтөтүп келген. Оң
бажынын дугу агарын келген бола-даа
уауу ону ам-даа шаандажык шыкш
Марша деп часыды арааа алап турар-
лар. Марша Алексеева-а-сөткөтүгү
куш-ажыды дөшөт та чөжө шаадаларын
ап келген.

Кызылдың харылааа конторазынын
хундүгүл хептеринге оң адын база
кирген.

Марша Алексеева бо чылын область
Советиниң депутатынаа сооттурган.
Сондукчулар он дуза дилеп, сүмө айт-
тып бо-ла чедип келген турарлар. Бир-
де катал ак аржылыгтыг кырган каады
бодун бажынын хаалажынын чаны-
ла туруу алган хол булаган турган.

Марша Алексеева бо чылын область
Советиниң депутатынаа сооттурган.
Сондукчулар он дуза дилеп, сүмө айт-
тып бо-ла чедип келген турарлар. Бир-
де катал ак аржылыгтыг кырган каады
бодун бажынын хаалажынын чаны-
ла туруу алган хол булаган турган.

Марша Алексеева бо чылын область
Советиниң депутатынаа сооттурган.
Сондукчулар он дуза дилеп, сүмө айт-
тып бо-ла чедип келген турарлар. Бир-
де катал ак аржылыгтыг кырган каады
бодун бажынын хаалажынын чаны-
ла туруу алган хол булаган турган.

Марша Алексеева бо чылын область
Советиниң депутатынаа сооттурган.
Сондукчулар он дуза дилеп, сүмө айт-
тып бо-ла чедип келген турарлар. Бир-
де катал ак аржылыгтыг кырган каады
бодун бажынын хаалажынын чаны-
ла туруу алган хол булаган турган.

Марша Алексеева бо чылын область
Советиниң депутатынаа сооттурган.
Сондукчулар он дуза дилеп, сүмө айт-
тып бо-ла чедип келген турарлар. Бир-
де катал ак аржылыгтыг кырган каады
бодун бажынын хаалажынын чаны-
ла туруу алган хол булаган турган.

Марша Алексеева бо чылын область
Советиниң депутатынаа сооттурган.
Сондукчулар он дуза дилеп, сүмө айт-
тып бо-ла чедип келген турарлар. Бир-
де катал ак аржылыгтыг кырган каады
бодун бажынын хаалажынын чаны-
ла туруу алган хол булаган турган.

Марша Алексеева бо чылын область
Советиниң депутатынаа сооттурган.
Сондукчулар он дуза дилеп, сүмө айт-
тып бо-ла чедип келген турарлар. Бир-
де катал ак аржылыгтыг кырган каады
бодун бажынын хаалажынын чаны-
ла туруу алган хол булаган турган.

Марша Алексеева бо чылын область
Советиниң депутатынаа сооттурган.
Сондукчулар он дуза дилеп, сүмө айт-
тып бо-ла чедип келген турарлар. Бир-
де катал ак аржылыгтыг кырган каады
бодун бажынын хаалажынын чаны-
ла туруу алган хол булаган турган.

Марша Алексеева бо чылын область
Советиниң депутатынаа сооттурган.
Сондукчулар он дуза дилеп, сүмө айт-
тып бо-ла чедип келген турарлар. Бир-
де катал ак аржылыгтыг кырган каады
бодун бажынын хаалажынын чаны-
ла туруу алган хол булаган турган.

Чолаачылар найыралы

Кеткен хөмг кара үс дөш,
Көзөдө-ле бензиниң дөш,
Чолаачыны чамдык улуу
Чоулаачыны күжүр дидир

Хоорай, кезде — чонуну, оруун
Көжүг өңи таапыр, биайр
Чолаачыны күдү көр дег,
Шоуу, кезең сеткил товар.

Кандыт-ла бир чыдак болган,
Халдын орган чычкан доктаар.
Душчуп келген өңи шоёр
Дуза, сүмө катпайн барбас

Берге, дөштүг оруктарга
Безин, масло четпейн-даа баар,
База-ла бир ажи аа кээр,
Пастан дөраан куда шаап бээр.

Хөртүк, малган машинаны
Хөөдөп чыттырын аар.
(Чорук чоран чамдык улус
Чолаачыны хей-ле кончуту).

Уткуй, соондан бир-ле өңи
Удаткан чок маңнадып кээр,
Канат хершөп, төрөшпөшөп,
Кандыт кезе ушта сөөртүр.

Дуу, хары эргителген
Дүзөлдө, кыжын соокта,
Кайын-даа бол, өңи кээр,
Гараж өңин ажылып бээр.

Чорук, үлө бөдүрер деп,
Сөрүгүзүм чалгыс болган,
Элөө, синган кезектерин
Экелечип аар, септешип аар.

Чолаачынын маадылары
Чолаачылар, ажылчылар
Аразында найырадыг,
Ажыл-ишке кезеэ улуу.

С. ТАМБА.

Картошканың

хомудалы

Бай-Тайга районун «Дон-Терек»
колхозка эрткен чылын тараан кар-
тофельдин чайгы ажалгазын чет-
лес чорутканы-биле картофельди ко-
нок, чашпан үлгүн турган. Бо шу-
дук мынаа ол колхозчу хону брига-
дамын агитхуудуунга үнгөн.

Мени билбес кижы түрбөс,
Менден оор ужуу товар,
Салыг, базаар, стога-даа
Салым, чолум—чонга сүзүтү...

Чалым-мени ажаап шуглааш,
Чажы шыкш өңейлген болган,
Чайм кээр сөткөи сартып
Чажыныналдыр мынаштар мен

Бизеэини сөгөй берейн:
Кийин хүреш өйтүрдү
Хонак, чашпан чулуум сөрүп,
Холум, бодум хулап келди.

Харым четчир, түлүк өйдө
Харым чок боп он бердим
Кайтамчытыг алдын күсте
Хавымы артар. чөгөтүг-дир.

Бригадир, агроному,
Бисти утпа, дилеп тур мен.
Алым-башым утуптүң бе?
Анаайтынн картошка деп мен.

С. САМБА-ЛЮНДУП.

— Кире дүшкөш барам, кызым—
дөөн.

— Чү болганын кырган,—деп, Мари-
на оң-биле кожаандыр олурган айтты-
ган.

— Бажынын сөптөөр үе келген. Бо-
дунуң холдарын эабес апарган кижы-
дыр мен. Дуза кадар дугайында чүгө-
дөшкөн көр, кызым.

Марша блокнотун ужулаш «Өлү-
п калган Переводчиковтун авазынын ба-
жынын сөптөөрү негетинип турар» деп
бижи алган.

Ажыл үзөндө ажаа-бот-не Галина Ка-
рсева чедип келген. Уруугар садыга
уруун кирип азырыга дуулажырын
дизген. Дуулажыс дээр-арга бар эвес,
ажаа база дуулажыкан.

...Хоорайнын кырынга кезеэки ийир
дүшкөн. Марша Ощенкоаның ба-
жынында чидип чырым хып турган.
Владимир ажалдан чедип келген. Ол ам
сөз-хө институтунаа зоочно өөрөнүп
турар, а Валентина кезеэки чөмни бе-
леткөө. Бөдүн оларнын өг-бүгөдөн ды-
ка өөрүчүг болушкун болган. Николай
перяг албаны эрттирп турар чериден
чуртутуг чагаа чоруткан. Дайымы бо-
лган политиктиг белекетке кончут өңи
чедикшикерилер болганы дөшө ону
полюкун туугунуң чаныга тыгытырп
каан болган. Артиллерист кижы деп чү-
вөн погоннарында демектер чугааган
турган.

— Дарта харымын бижили,
авай — дээш, Валентина үрүчүлөөн —
мөөң он дугаар классче шилчегиниң ол
ам-даа билбес-ле болгай—дөөн.

— Дыштанар хунде стадионга чорду-
бус деп база бижип каа уруу—дөөш
Марша Алексеева радиоприемниги та-
арытырп кааш—оң бут бөмбүтүнө
ынаа кончут болбас ийикке—деп ула-
чылаан.

Найырадыг өг-бүдө чалгыс стол эр-
тынга база катал чыгып келген.

Е. МЕРКУШИН.

Мурнакчы шахтёр
Николай Намдак

Элегестин хөмүр даш бөдүрүлгөсүн-
де шахтёр өш Николай Намдак 1953 чылда
Совет Армиянын хүрөөсүнден талажып
чанып келген, «Элегест» шахтазынга
ажыдап өгөлөн. Бажан ол шериг алба-
нын эрттирп турган чылдарында бистик
Төрөөн чуртутустан алдарыг шахтёрла-

Будьтурс эргелелени тидотрофиясы.